

Türk Kamuoyunun Bilinçlenmesinde Psikolojinin Rolü

Gülden Güvenç
Hacettepe Üniversitesi

Özet

Bu yazıda Türkiye’de psikolojinin toplumsal bilinçlenmedeki rolü, kamuoyunun talepleri ve psikologların bu talepleri karşılayış biçimleri açısından üç noktada ele alınmıştır. İlk olarak psikologların toplumsal hizmet taleplerine ilişkin uygulamaları, mevcut kurumsal yapı içinde klinik tedavi, psikolojik danışma, çocuk-ana-baba eğitimi, yabancı ülkelerde yaşayan vatandaşların taleplerinin karşılanması ve endüstri gibi alanlardaki çalışmalarına göre özetlenmiştir. İkinci olarak, psikologların kurumsallaştırmaya çalıştıkları sağlık, trafik ve adli psikoloji gibi alanlardaki durum özetlenmiş, psikolojinin medyadaki ve dini konulardaki önemi ile afet yönetimine olabilecek katkıları üzerinde durulmuş, ayrıca Türkiye’de psikolog kimliğinin tanınması için önerilen stratejiler özetlenmiştir. Son olarak da psikologların kısa vadede toplumsal dönüşüme, uzun vadede ise küreselleşmeye uyum gösterebilecek insanın yetiştirilmesine katkıları açısından bazı düşünceler dile getirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Toplumsal Bilinçlenme, Psikologların Toplumsal Rolü, Psikologların Kurumsallaşmış Rollerini, Psikologların Gündem Oluşturma Süreci, Psikologların Yeni İnsan Modeline Katkısı.

Abstract

The Role of Psychology in Building Public Awareness in Turkey

The contribution of psychology discipline to building public awareness in Turkey may be summarized along three initiatives: The first is expanding the opportunities in the already accepted practice of clinical treatment, counseling, industrial psychology, child and parent education, and health-care delivery to workers living in foreign countries. The second initiative is informing the public and providing leadership in promoting new services in the fields of health, traffic, and law. The disaster management, the media and the religious propaganda must also be mentioned as other fields that require the contribution of psychology. The strategies promoting the recognition of psychologists within the public sphere are also summarized. The last issue referred is the commitment of psychologists to developing a new ‘human’ model that relates both to social transformation in Turkey and the ‘globalization’ process in the world.

Key words: Public Awareness, Role of Psychology in Building Public Awareness, Expanding Opportunities, Promoting New Agendas, Developing a New ‘Human’ Model.

Toplumsal bilinçlenme genelde kamuoyunda yer alan ekonomik kalkınma, sağlık, eğitim ve istihdam, dini-etnik ve cinsiyetçi ayrımcılık, kamusal yaşama, ulusal, ve uluslararası düzeylerdeki kararlara ve işbirliğine katılım konularındaki tartışmalar, özelde bireylerin bunlara ilişkin tutumları ve eylem stratejileri olarak tanımlanabilir. Psikolojinin toplumsal bilinçlenmedeki rolü ise psikoloji biliminin ve uygulamalarının kamuoyunda tartışılan sorunlara ve bireylerin inançlarına yönelik eğitici katkıları olarak ifade edilebilir.

Benzer konular son on yıl içinde San Francisco'da APA tarafından düzenlenen (1991) 'Dünyanın Çeşitli Bölgelerinde ve Ülkelerinde Psikolojinin Başlangıcı ve Gelişimi' kongresinde (Kağıtçıbaşı, 1994) ve Madrid'de gerçekleştirilen (1994) 'Uluslararası Uygulamalı Psikoloji' kongresinde tartışılmıştır (Adair ve Kağıtçıbaşı, 1995). Ancak bu kongrelerde daha çok uygulamalı araştırmaları ve psikoloji disiplininin gelişimini etkileyen toplumsal koşullar üzerinde durulmuştur. Oysa, psikoloji disiplininin ve uygulamalarının toplumsal bilinçlenmeye etkisini sorgulamak aynı konuya diğer uçtan bakmayı gerektirmektedir. Psikolojinin toplumsal bilinçlenmedeki rolünü ayrıntılarıyla irdeleyebilmek için, (1) bireylerin kamusal ve kişisel sorunlara ilişkin farkındalık düzeyini, (2) bunu yönlendirmesi beklenen psikologların eğitimini, akademik ve uygulamalı çabalarını ve (3) içinde yaşadıkları sosyo-ekonomik ve kültürel ortamı değerlendirmek gerekmektedir.

Bu noktalar, bilinçlenmenin (eğitme ve eğitime) ekonomik refah düzeyine ve kültürel değerlere göre gerçekleşmesi nedeniyle önemlidir (Jing ve Fu, 1995; Salazar, 1995). Türk toplumunun bölgesel, sınıfsal ve kültürel yapısı heterojen olduğu için psikolojik hizmet alanları (ge-

reksinimler) çok çeşitli olacaktır. Öte yandan, psikolojinin akademik ve uygulamalı çalışmaları da bu heterojen yapı içinde çok çeşitli biçimlerde etkilenecektir. Bu nedenle psikolojinin toplumsal bilinçlenmedeki rolünün tüm karmaşıklığı içinde ele alınabilmesi son derece güçtür. Böylesine geniş bir konu bu yazıda sadece kamuoyunun psikolojik talepleri ve psikologların bu talepleri mesleki hizmet programları aracılığıyla yönlendirme biçimleri açısından işlenmiştir. Belirtilen sınırlar çerçevesinde, psikolojinin toplumsal bilinçlenmedeki rolü üç noktada düşünülebilir;

1- Psikologların toplumsal taleplere ilişkin uygulamaları mevcut kurumsal yapı içinde, örneğin, hastanelerde, danışma merkezlerinde, okullarda, endüstri kuruluşlarında irdelenebilir. Bir başka deyişle psikolojinin rolü sosyal teknoloji olarak ele alınabilir. (Salazar, 1995).

2- Psikologların uygulamaları, psikolojinin kamuoyundaki gündemini oluşturma süreci, bir başka deyişle, toplumdan gelen talepleri biçimlendirme çabası olarak, işbirliğine girdiği sosyal ilişkiler ağı içinde irdelenebilir (hangi hizmetler uzmanlaşabilir ve bunlar için hangi yüksek lisans programları geliştirilebilir? Hangi devlet ve özel sektör kuruluşlarıyla işbirliği kurulabilir?).

3- Psikologların mesleki çabaları, kısa vadede toplumsal dönüşüme, uzun vadede küreselleşmeye uyum gösterebilecek bir 'insan' modeli geliştirme projesine katkı açısından düşünülebilir. Bu da psikologların hem kendi kültürlerini, hem de dünyadaki evrensel değerleri dönüştürme rolünü gündeme getirecektir.

Birinci nokta açısından bakıldığında, genel olarak halktan en fazla hizmet talebinin geldiği, bir başka deyişle genelde toplumun bilincinde

olduğu kurumsallaşmış psikoloji alanlarının; klinik tedavi, psikolojik danışma, çocuk-ana-baba eğitimi, yabancı ülkelerde yaşayan vatandaşların taleplerinin karşılanması ve endüstri psikolojisi gibi alanlar olduğu görülebilir. Kağıtçıbaşı ve arkadaşlarının İstanbul'da başlattığı ve Türkiye geneline yayma çalışmalarını sürdürdüğü anne-baba ve çocuk eğitimine yönelik hizmet programları (Kağıtçıbaşı, Bekman ve Sunar, 1991, 1993) gibi olumlu çabalara rağmen anılan alanlardaki kurumsallaşmanın yetersiz kaldığı da ileri sürülmektedir. Örneğin, yüksek öğrenim gören gençler için açılan ve onlara kredi, harç, barınma ve beslenme olanakları, psikolojik danışma imkanları sağlamak üzere kurulmuş olan Kredi ve Yurtlar kurumunda görev yapan psikologların, koruyucu ruh sağlığı ve danışmanlık gibi hizmetleri yürütürken çeşitli sorunlarla karşılaştıkları ifade edilmiştir. Bunlar, idari sorunlardan mekan yokluğuna ve mesleki kimlik sorunlarına kadar uzanmaktadır (Soyer, 1995). Ailelere psikolojik hizmet götürme ve araştırma projeleri yürütme konularında yetersizliğin dile getirildiği alanlardan bir diğeri göç olgusudur. 1980'li yıllara göre psikolojik yardım taleplerinin iki misline çıktığı Almanya gibi Batı ülkelerinde yaşayan vatandaşlar, öte yandan Türkiye'ye kesin dönüş yapan işçiler açısından dil sorunu, okul sorunu, klinik, danışma ve eğitim alanlarında yardım gereksinimi, kültürel kimlik farklarından kaynaklanan uyum sorunları, ayrımcılık, psikologların Türk normlarının geliştirildiği testlere duyduğu gereksinim gibi sorunlar, çözüm bekleyen talepler arasında sayılmıştır (Göregenli, 1995; Manço, 2000; Şahin, 1995; Toker, 1995). Öte yandan, sanayileşmiş bölgelerin çeşitli kamu kuruluşlarında, Silahlı Kuvvetlerde, devlet kurumlarında, büyük endüstri kuruluşlarında, hastanelerde, danışmanlık şirketlerinde endüstri psikolojisine

olan talepler gün geçtikçe arttığı halde akademik ve uygulamalı kadrolar talepleri karşılamada çok zorlanmaktadır. Buraya kadar sıralanan psikolojik hizmet alanları, daha önceki çabalarla devlette ve özel sektörde kurumsallaşmış olan ve artık bizzat halktan kaynaklanan bilinçli gereksinimler doğrultusunda işlev gören, fakat psikoloji alanında verilen hizmetlerin daha iyi organize olmasına ihtiyaç duyulan uzmanlık alanlarıdır.

İkinci nokta açısından bakıldığında, psikologların kendi çabalarıyla kamuoyunda ve ilgili kuruluşlarda toplumsal talep yarattıkları sağlık, trafik, deprem ve afet gibi kurumsallaşmakta olan hizmet alanlarını saymak mümkündür. Bu alanlardaki toplumsal bilinçlenme nasıl sağlanmış, hangi sosyal ilişkiler ağı içinde gelişmiştir?

Psikologların son iki yıldır kamuoyuna ve resmi kuruluşlara kendilerini kabul ettirmelerini sağlayan en başarılı örneklerden birinin 1999 Marmara Depremi sırasında yaşandığı belirtilmektedir (Şahin, 1999). Ancak, Türkiye'de depremle ilgili araştırmaların ve afet yönetimiyle ilgili eğitim programlarının Marmara Depremi öncesinde gerçekleştirildiği görülmektedir (Alkan, 1999; Karancı, 1999a, 1999b). 1992 Erzincan Depremi ve 1995 Dinar Depremi'nin sosyal ve psikolojik etkilerine ilişkin bulgular dan hareketle deprem öncesi dönemde afet yönetimini güçlendirmek ve halkın katılımını sağlamak amacıyla eğitim programı geliştirilmiştir. Marmara Depremi sonrası TPD'nin çabalarıyla deprem bölgesindeki halkın ayağına giden gönüllü ekipler ise Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları gibi devlet kurumları ve UNICEF gibi sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde halka deprem sonrası acil psikolojik yardım hizmeti vermiştir. Alana giden bu ekiplerdeki psikologlara yurt di-

şından gelen travma uzmanları ve araştırmacılar tarafından eğitim olanağı da sağlanmıştır. Bir yandan depremzedeleri bilgilendirici broşürler, kitapçıklar basılmış, diğer yandan radyo ve televizyon konuşmalarıyla psikologların işlevleri hem halka hem de ilgili kuruluşlara tanıtılmıştır (Güvenç, 1999). Geniş bir sosyal ilişkiler ağı içinde yürütülmüş olan bu çalışmalar, ilgili personelin ve öğretmenlerin eğitimi, depremle ilgili araştırmalar ve uygulama sonuçlarının sempozyumda değerlendirilmesi biçiminde İstanbul'da, Ankara'da ve İzmir'de devam etmektedir (TPD İstanbul Şubesi ve İzmir Şubesi Deprem Sonrası Eğitim Faaliyetleri 1999). TPD'nin acil yardım konusunda 30 kişilik bir eğitici kadrosu oluşmuştur. Bu doğrultuda geliştirilecek bir eğitim paketinin anılan hizmeti talep eden psikologlara ve diğer kuruluşlara sunulması hedeflenmiştir (Dağ, 1999).

Halktan herhangi bir talep gelmeden psikolojinin toplumsal öneminin gösterildiği ve duyarlılığın beslendiği alanlardan bir diğeri trafik alanıdır. Mecliste trafik yasasının onaylanmasından sonra, 1997 yılında TPD'nin girişimleriyle psiko-teknik değerlendirme yönetmeliği de kabul ettirilmiştir (Yasak, 1997). Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ile işbirliğine girilerek, psiko-teknik değerlendirmenin ve Türkiye'ye özgü normların psikologlar tarafından gerçekleştirilmesi ve TPD tarafından onaylanması şartı konmuştur (Yasak, 2001). Ayrıca, üniversitelerde dersler verilerek, kongreler, sempozyumlar, çalışma grupları düzenlenerek, gerek uygulamada, gerek akademik çalışmalarda kazaları önleyici ve trafik güvenliğini artırıcı politikaların oluşturulması ve güvenli sürücülük kültürünün geliştirilebilmesi için aktif görev ve sorumluluk üstlenilmiştir (Yasak, 2000). Halen, İstanbul, An-

kara ve İzmir'de şoförü olan kuruluşlara ve otobüs firmalarına hizmet veren psikoteknik değerlendirme yapan çok sayıda merkez mevcuttur. Şoförlere yeterli sürücülük konusunda geri bildirim verilmekte, trafik iç görüşü kazandırılmaya çalışılmakta ve 'güvenli sürücülük davranışı geliştirme rehabilitasyon' programı uygulanmaktadır (Amado, 2001; Yasak, 2000). Türkiye'de yapılabilenler diğer ülkelerdeki uygulamalarla karşılaştırıldığında, İsveç'te, İspanya'da, Hollanda'da, Fransa'da, Portekiz, Avusturya, Almanya ve İsviçre'deki psikoteknik değerlendirmenin dünya standartlarına uygun bilgisayar destekli test sistemleri kullanılarak gerçekleştirildiği ve bunların enstitüler ve araştırma merkezleri tarafından yeterlilik onayına tabi tutulduğu belirtilmektedir. Ayrıca, İngiltere, İtalya, İsrail, Japonya, Güney Afrika, Çin gibi ülkelerde de bu alanda ulaşım çalışmaları yapılmakta, eğitim verilmekte ve kampanyalar yürütülmektedir. Trafik psikologlarının yapabilecekleri işler arasında; psikoteknik değerlendirme yanı sıra, sürücü eğitimi ve rehabilitasyonu, ergonomik araç üretme, karayolları projeleri, trafik yasaları, politika geliştirme, bilirkişiler için danışmanlık, trafik güvenliği konusunda bilinçlendirme programları yapma, eğitim ve araştırma yapma, ölçüm araçlarının geliştirilmesi gibi işler sayılmaktadır (Sümer, Lajunen ve Özkan, 2001; Yasak, 1996). Ancak henüz ülkemizde bu uzmanlık alanında bir eğitim programı mevcut değildir. Trafik psikolojisi alanında neler yapılabileceğine ilişkin konuları tartışmak üzere en son Haziran 2001 tarihinde OD-TÜ'de uluslararası bir sempozyum düzenlenmiştir.

Sağlık psikolojisi açısından toplumsal talepler nelerdir ve psikolojinin sağladığı hizmetlerin durumu nedir? Bir süre önce Batman'da

30'u ölümlü sonuçlanan 72 genç kızın intihar girişimini araştırma görevi Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı da yine bu konuda rehber öğretmenleri görevlendirmiştir. Öte yandan, 1995 yılında halktan bir talep gelip gelmediği belli olmadan bazı parlamenterler, hastanelerde psikologların hastalara moral veremedikleri bahanesiyle imam çalıştırılmasını önermişler ve sözü edilen popülist öneri de Sağlık Bakanlığı'nca onaylanmıştır. Böyle popülist politikaların işlenmesinin ve görev tanımlarına ilişkin bu bilgisizliğin; mesleğin yasal statüsünün belirlenmemiş olmasıyla, sağlık psikolojisinde uzmanlaşma eğitiminin verilmemesiyle, ayrıca kriz müdahale merkezlerinin (Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi- PKUAM) ve görevli psikolog sayısının kısıtlı olmasıyla ilişkili olduğu düşünülebilir (Okyayuz, 1995; Palabıyıkoglu, 1995). Ancak, yine aşağı yukarı aynı yıllarda A.Ü. Tıp Fakültesi Radyasyon Onkolojisi Anabilim dalında hasta aileleriyle grup tedavileri başlatılmıştır. Bu ekiplerde, hekim ve hemşirelerin yanı sıra psikologlar da yer almaktadır. Yine psikologların çabalarıyla önce sağlık çevrelerinde bir duyarlılık oluşmuş, hastalıkların fiziki yönlerinin yanı sıra duygusal yönlerini de kavrayan doktorlar ve diğer sağlık elemanları psikologlardan daha fazla yardım istemişlerdir. Bu doğrultuda eğitim programları başlatılmış ve konferanslar düzenlenmiştir. (Okyayuz, 1995). Batı ülkelerine bakıldığında, fizyolojik nedeni olmayan cinsel işlev bozuklukları veya diğer hastalıklar sonucu ortaya çıkan psikolojik sorunların tedavisi için psikologlara duyulan gereksinimin 30 yıldan beri arttığı görülmektedir. Ölüm nedenlerinin yarısının davranışa bağlı etkenlerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. AIDS, sigara içme, alkol ve uyuşturucu kullanımı, stresle başedememe, intihar girişim-

leri gibi sorunlar sağlığı tehdit ettiği için davranış değişikliği hedefleri üzerinde araştırmalar yapılmakta, krize müdahale servisleri, acil telefon hatları, okullarda ders programları, aileleri ve genelde halkı eğitici programlar geliştirilmektedir (Ayvaşık, 1997; Yurdakul, 1998). Bunların hedefi toplumun bilinçlendirilmesi ve sağlığın korunmasıdır. Nitekim APA 2001 yılındaki toplumsal hedefini 'Psikoloji sağlıklı bir dünya kuruyor' başlığı altında özetlemiştir. Bu proje; siyasetçilerle ve diğer sağlık uzmanlarıyla iş birliği içinde uygulanacak kamuoyunu aydınlatma programlarını ve kampanyaları, ayrıca internet aracılığıyla akademik olmayan çevrelerle birlikte yürütülecek araştırmaları içermektedir (APA, 2001). Öte yandan, Batılı hükümetler, intiharı önleme konusunda kamuoyunu bilgilendirme ve eğitim programları geliştirme amaçlı yasal düzenlemeler yapmakta ve merkezler kurmaktadır. Yine Batıdaki sağlık psikologları, sağlık yasasının geliştirilmesi, sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi, hastaların sorunlarla başedebilmeleri için bilgilendirilmesi, bireysel alışkanlıkların yönlendirilmesi, enfeksiyona yol açan koşulların önlenmesi, nükleer silahlanma ve savaş konularında uygulama ve araştırmalar yürütmektedirler (Okyayuz, 1995).

Türkiye gündeminde yer alması beklenen psikoloji alanlarından bir diğeri adli psikolojidir. Ancak, bu konuda da örgütlü ve disiplinli çalışmalara gerek duyulduğunu belirtenlerin yine daha çok alanda çalışan psikologlar olduğu görülmektedir (Demir, 1995, 1996; Doğan Yüksel, 1995). Ülkemizde, infaz yasasıyla ağır ceza evlerinde müşahade merkezleri kurulmuştur. Psikologlardan beklenen işler; suçluyu tanımak, uygun ıslah programını oluşturmak, terapi uygulamak, ortamın sağlığa uygun hale getirilmesi için gerekli çabayı göstermek, suçluyu de-

ğerlendirerek programda değişiklikler yapmak, hükümlülerin salıverilmeden önce yeni bir yaşamda sorunlarla başedebilmeleri için hazırlanmalarını sağlamak şeklinde sıralanmıştır. Bu tür çabalar henüz başlangıç aşamasındadır. Sıralanan işlere ek olarak adli psikologlardan ceza ve infaz yasalarının oluşturulmasında danışmanlık yapmak, delillerin değerlendirilmesinde, yargılanma ve ceza sorumluluğu konularında mahkemeye yol göstermek gibi işler de beklenmektedir. Amerika'da psikologlar iletişim becerileri sayesinde son 10 yıldır hukuk sistemi içinde saygın bir yer edinmiştir. Oysa toplumumuzda adli psikoloji alanında; ceza evlerindeki yönetimle yaşanan sorunlar, grup çalışmalarının yürütülebileceği mekanların olmaması, mahkumların eğitim düzeyinin düşüklüğü, savcı ve yöneticilerin psikologlara olan güvensizlikleri, görev tanımlarındaki belirsizlikler, bu alandaki araştırmaların yetersizliği, uzmanlık eğitiminin yapılamayışı gibi çok çeşitli sorunlar dile getirilmektedir (Demir, 1995).

Öte yandan, psikologların toplumsal yaşama katkıda bulunabileceklerini dile getirdikleri başka alanlar da vardır. Bunlardan biri kamunun çeşitli toplumsal sorunlar hakkında bilinçlendirilmesinde en fazla etkili olabilecek bir iletişim ortamı olan medyadır (Yıldırım, 1998). Örneğin, kanser gibi hastalıklar, çeşitli psikolojik sorunlar, şiddet-pornografi gibi olgular veya ana-baba-çocuk etkileşimi gibi konularda bilgilendirme aracıdır (Ünsaldı, 2000; Yıldırım, 1998). Medyanın intihar gibi her yaşta kişinin risk grubuna girdiği olayları bir reyting aracı olarak kullanmaması gerektiği, taklit edilme olasılığı yüksek olan ve 'bulaşıcı' bir nitelik taşıyan bu tür olaylara daha duyarlı yaklaşması gerektiği yine psikologlarca dikkat çekilen konular arasında yer almıştır (Palabıyıkoglu,

1995; Ünsaldı, 2000). Medyada özellikle çocuklar için geliştirilen programlarda psikologlara danışmanın önemi de vurgulanmıştır (Sayıl, 1998). Öte yandan, medyada gösterilen şiddet içerikli programların saldırganlığı arttırdığı yönünde tutarlı bulgulara rastlanmamakla birlikte kimi zaman bu tür davranışların taklit edildiğine (Bayraktar, Dağ ve Hovardaoğlu ile görüşme, 1995) ya da seyirciler tarafından kanıksanarak saldırganlığa gösterilen olumsuz reaksiyonu azalttığına (Dağ, Dönmez ve Hovardaoğlu ile görüşme, 1995) dikkat çekilmiştir. Uzmanların bu alandaki ortak önerileri, saldırganlık için örnek oluşturabilecek, şiddet içeren filmlerin daha geç saatlere konması, satır aralarında şiddetin bir çözüm olmadığını verilebilmesidir (Aydın ile görüşme, 1995). Öte yandan kadınlara yönelik cinsel şiddetin pornografik-erotik materyal olarak kullanılmasının da yıkıcı etkilere yol açabileceğine işaret edilmiştir (Köksal, 1998). Pornografi kullanımı tecavüzü destekleyen tutumlarla bir arada gitmektedir. Bulgular pornografi ile kadınlara yönelik şiddet arasında bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermemiştir. Ancak yine bulgular, her iki tutumun da kadınlara yönelik şiddeti haklı çıkaran şemaların içselleştirildiği ve pornografinin de erotik bir tüketim aracı olarak yer aldığı eşitsizliğe dayalı bir değerler sisteminden kaynaklandığını desteklemektedir (Köksal, 1998). Nitekim, ABD'de 1990 yılında APA çalışma grupları hükümet ile işbirliğine girerek 1934'de çıkartılan bir pornografi yasasının yeniden tartışılmasını sağlamış ve son yıllarda gerek program hazırlayan yazarlara, gerek yapımcılara danışmanlık yaparak halkı bilinçlendirici programların üretilmesinde aktif görev almışlardır.

Toplumda kurumsallaşmış, resmi bir talebin olmadığı, fakat toplumsal sonuçları açısından

gündeme getirilen psikoloji alanlarından bir diğeri din psikolojisidir. Dini tutumlar, dini irade, dinsel ve etnik nitelikli hareketler, modernleşme ve daha sonra küreselleşme karşısında sınımlanacak bir iç grup ve kimlik geliştirme olanağı olarak tarikatlar, müritlerinin duygusal gereksinimleri, din değiştirmedeki etkenler, dine bağlı psikopatoloji gibi konuları içeren din psikolojisinde son 20 yıldır gündeme gelen fanatik olaylar ve saldırganlık, şeyh ve müritlerin gençler üzerindeki etkileri gibi alanlarda araştırmaların yapılabileceği ve bazı çözüm önerilerinin geliştirilebileceği ileri sürülmüştür (Armaner, 1998; Bilgin, 1997).

Buraya kadar iki noktada değinilen tespitler özetlenecek olursa; 1. nokta açısından, yani kamuoyunun kurumsallaşmış beklentileri açısından psikologlardan daha çok, klinik tedavi, psikolojik danışma, ana-baba-çocuk eğitimi (gelişim), yurt dışındaki vatandaşların çeşitli gereksinimlerinin karşılanması (sosyal), endüstride verimin ve iş doyumunun sağlanması gibi uzmanlaşmış psikoloji alanlarında hizmet beklendiği söylenebilir. Öte yandan, 2. noktada, halkın bilinçli bir talepte bulunmadığı, fakat psikologların resmi kurumlarda etkili oldukları ve seslerini duyurmayı başardıkları, uzmanlaşma gerektiren alanların trafik ve sağlık, gibi alanlar olduğu söylenebilir. Afet yönetimi, adli sistem, medyayla ilişkiler, dini tutum ve ilişkiler ise üzerinde çalışılması gereken sosyal bağamlar olarak belirmektedir.

Nail Şahin'in de ileri sürdüğü gibi (Sümer, 1997), TPD'ye resmi ve özel kuruluşlardan, personel seçiminde uygulanacak testler, insan kaynakları ve kalite yönetimi, beceri kazandırma kursları, mülteciler, kadın sorunları, terör ve uyuşturucu sorunları, ayrıca bireysel sorunlar olmak üzere pek çok konuda bilinçli talepler

gelmektedir. Özellikle kurumsallaşmış alanlarda kaliteli işlerin yapılmasını mümkün kılacak deneyimli akademik ve uygulayıcı kadrolar mevcuttur, fakat, toplumun gündemini etkileyebilmek için üniversitelerde ve mesleki uygulamalarda yapılabilecek pek çok şey vardır. Bu nedenle, gerek mesleki çevrenin kendi içinde, gerek diğer kurumlarla dayanışmada işbirliğinin artırılması gerekmektedir. Psikologlar daha önceden verdikleri hizmetlerin işe yarayabileceğini halka ve resmi kuruluşlara göstermişlerdir. Bundan sonra da toplumsal kalkınmaya nasıl hizmet ettiklerini göstermek zorundadırlar. Psikolog kimliğinin tanınması ve toplumsal bilinçlenmeye katkısının daha yaygınlaştırılabilmesi için Sinha (1995) gibi yabancı araştırmacıların veya Kağıtçıbaşı (1994, 1995) ve Şahin (1999) gibi Türk araştırmacıların önermiş oldukları genel stratejiler şöyle sıralanabilir;

1- Toplumda; bölgesel, sınıfsal, kentsel-kırsal kesimlerin gereksinimlerinin uygulamalı araştırmalarla tespiti ve bulgulara göre hizmet önceliklerinin sıralanması, örneğin, travma, trafik, sağlık ve adalet gibi alanların öncelikli hizmet alanları sayılabileceği söylenebilir.

2- Bunun için, üniversitelerde uzmanlık eğitiminin geliştirilmesi, örneğin, klinik ve endüstri gibi uygulamalı uzmanlık alanlarının yanı sıra sağlık, trafik, adli psikoloji gibi alanlarda da uzmanlık eğitime başlanabilir.

3- Uzmanlık ve yeterlilik ölçütlerinin geliştirilmesi, örneğin, yüksek lisans ve doktora derecelerinin ve mesleki uygulama için zorunlu temel koşulların belirlenmesi hedeflenmiştir.

4- İlgili meslek yasasının kabul ettirilmesi de hedefler arasında yer almaktadır.

5- Mesleki uygulamalarla üniversitelerdeki akademik çalışmalar arasında, ayrıca psikolojik

hizmetlerle devlet ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğinin kurulması önemlidir. Örneğin, Şahin'e göre psikologlar, böyle bir iş birliği içinde devletten ve özel sektörden kaynak bularak, test bankası, kurslar, ulusal ve uluslararası yayın projeleri üretebilecek bir araştırma enstitüsü kurabilirler (Sümer, 1997). Öte yandan medyada başlatılacak bir kampanyayla psikoloji alanının toplumsal önemi ve bilinçlenmeye olan katkısı daha yaygın olarak tanıtılabilir. Nitekim, depresyon, trafik ve sağlık gibi alanlarda yaratılan gündem böyle bir iş birliği içinde gerçekleşmiştir.

Gelecek 10 yıl içinde dünya nüfusunun %80'inin kentlerde yaşayacağı, insanların daha iyi eğitim, sağlık ve aile hizmetleri, adil ücret uygulamaları talep edecekleri ve sosyo-ekonomik yaşamın ulusal sınırların ötesine taşacağı tahmin edilmektedir. Türkiye dünya ekonomisiyle bütünleşirken sözü edilen değişime (kentleşmeye ve kültürel dönüşüme) uyum sağlayacak insan tipini yetiştirmek zorundadır. İşte bu beklentiler 3. noktaya yani geleceğin toplumu ve insanı projesinin geliştirilmesi noktasına bağlanabilir. Psikolojide öncelikle toplumdaki 'insan' modeli üzerinde de durulması gerektiği bir kez daha vurgulanmalıdır. Psikologlar kentleşen ve küreselleşen bir dünyadaki toplumsal ilişkilere uyum sağlayacak ve bu ilişkileri yönlendirecek insan modelini sorgulamalıdır. Tarih boyunca 'sağlıklı-sağlıksız' ayırımına, genelde insanların, özelde psikologların eğitimine ve psikolojik müdahale tekniklerinin geliştirilmesine temel teşkil etmiş olan insan modelleri ister istemez sosyo-kültürel değerler ve bunlara ilişkin olan ahlaki ilkeler üzerine kurulmuştur. Ancak, artık bugün evrensel anlamda tek bir 'iyi' veya tek bir 'doğru' olmadığı kabul edilmektedir. Bugün bir yandan kültürel farklı-

lıklara duyarlı araştırmaların önemine işaret edilirken, diğer yandan farklılıklarla bir arada yaşayabilmenin her zamankinden daha çok gündemde olduğu izlenmektedir (Adair ve Kağıtçıbaşı, 1995; Jing ve Fu, 1995; Salazar, 1995). Bu nedenle, araştırmacıların (Kağıtçıbaşı, 1995; Sinha, 1995; Şahin, 1997, 1999) dikkat çektikleri doğrultuda, gelecekte toplumsal bilinçlenmeye katkısı yüksek olacak sağlıklı ve başarılı bireylerin ve çeşitli alanlarda uzmanlaşan psikologların; mesleki görevlerinin ve haklarının farkında olan, yani davranışlarından sorumlu, 'özerk' kişiler (bir başka deyişle mesleğin gerektirdiği uzmanlık ölçütlerine uygun kişiler) olmaları beklenmektedir. İşlerinde verimli olmanın yanısıra teknolojiye ve yeniliklere uyum sağlayan (mesleğin gerektirdiği yeterlilik ölçütlerine uygun) kişiler olmalarının beklendiği de söylenebilir. Ayrıca, kararlara katılan, rekabete girseler bile uzlaşabilen, değişik kültürel değerleri kavrayarak farklılığa hoşgörüle yaklaşabilen (mesleki çabalarda farklı kültürel ve ulusal kurumlarla ve farklı kişilerle işbirliği yürütmeye yatkın), bir başka deyişle 'ilişkisel' kişilik özellikleri de geliştirebilecek şekilde sosyalleşmelerinin önemli olduğu vurgulanmalıdır.

Kaynaklar

- Adair, J. G. & Kağıtçıbaşı Ç. (1995) Development of psychology in developing countries: Factors facilitating and impeding its progress. Introduction. *International Journal of Psychology*, 30(6), 635-641.
- Alkan, N. Ü. (1999). 1995 Dinar Depremi. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5(14), 59-60.
- Amado, S. (2001). Ege Üniversitesi Psikoteknik Değerlendirme Merkezi. *Türk Psikoloji Bülteni*, 7 (20), 99-102.
- American Psychological Association-APA (2001). President's column, psychology builds a healthy world. <http://www.apa.org/monitor/jan01/pc.html>
- APA Monitor (1994) . Psikologların bilirkişilikleri mahkemelerde gereklidir. Demir G. (Çev.) *Türk Psikoloji Bülteni* 1995, 2, 37-38.

- Armaner, N. (1998). Dinsel davranışlar alanında psikolojik araştırmalara giderek artan gereksinim. *Türk Psikoloji Bülteni*, 4(10), 50-52.
- Ayvaşık, B. (1997). Çağımızın korkulu rüyası AIDS. *Türk Psikoloji Bülteni*, 3(6), 70-72.
- Boyacıoğlu, G. Yasak, Y. Balkaya, F. (1995). Medya ve şiddet. Öğretim üyeleriyle röportajlar. *Türk Psikoloji Bülteni*, 2, 45-52.
- Dağ, İ. (1999). Türk Psikologlar Derneği Deprem Özel Çalışma Grubu'nun faaliyetleri. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5(14), 1-4.
- Demir, G. (1996). Adli psikoloji. *Türk Psikoloji Bülteni*, 2(5), 25-27
- Doğan Yüksel, N. (1995). Çocuk mahkemesinde psikolog. *Türk Psikoloji Bülteni*, 2, 36.
- Göregenli, M. (1995). Almanya'dan dönen ve bir Anadolu lisesine kayıt yaptıran öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar. *Türk Psikoloji Bülteni*, 3, 75-76.
- Güvenç, G. (1999). Medya ve deprem. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5(14), 108-110.
- Jing, Q., & Fu X. (1995). Factors influencing the development of psychology in China. *International Journal of Psychology*, 30(6), 717-728.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Bekman S. & Sunar, D. (1991). *Anne Eğitim Programı Kılavuzu*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Bekman, S. & Sunar, D. (1993) *Başarı Ailede Başlar*. İstanbul: YA-PA Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1994). Psychology in Turkey. *International Journal of Psychology*, 29(6), 729-738.
- Karancı, N. (1999) Depremlerin psiko-sosyal boyutları: Erzincan, Dinar ve 17 Ağustos 1999 Marmara Depremleri. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5(14), 55-59.
- Karancı, N. (1999). 17 Ağustos öncesi durum: Psikoloji ve depremler. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5(15), 41-46.
- Köksal, Ş. (1998). Pornografi ve kadınlara yönelik şiddet: Pornografi tanımları ve tartışmaları. *Türk Psikoloji Bülteni*, 4(9), 80-82.
- Köksal, Ş. (1998). Yakın dönem literatürlerdeki bazı bulgular ışığında pornografi ve kadınlara yönelik şiddet. *Türk Psikoloji Bülteni*, 4(9), 83-88.
- Manço, A. (2000). Türk işçileri ve durumları. *Türk Psikoloji Bülteni*, 6(16-17), 119-121.
- Manço, A. (2000). Göç Araştırma, Eğitim ve Uygulama Enstitüsü (GÖÇ-TE). *Türk Psikoloji Bülteni*, 6, (16-17), 135-136.
- Okyayuz, Ü. (1995). Ülkemiz için yeni bir uygulamalı psikoloji alanı. *Türk Psikoloji Bülteni*, 2, 24-26.
- Palabıyıköğlu, R. (1995). İntihar davranışı ve medya. *Türk Psikoloji Bülteni*, 3, 57-58.
- Palabıyıköğlu, R. (1995). Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi (PKUAM). *Türk Psikoloji Bülteni*, 3, 69-70.
- Salazar, J. M. (1995). Factors influencing the development of psychology in Latin America. *International Journal of Psychology*, 30(6), 707-716.
- Sayı, M. (1998). Televizyon ve çocuk istismarı. *Türk Psikoloji Bülteni*, 4(9), 77-79.
- Sinha, J. B. P. (1995). Factors facilitating and impeding growth of psychology in South Asia with special reference to India. *International Journal of Psychology*, 30(6), 741-753.
- Soyer, B. (1995). Kitle iletişim araçlarının şiddet olaylarını yönlendirmedeki etkisi. *Türk Psikoloji Bülteni*, 2, 53-54.
- Sümer, N. (1997). Dernek Genel Başkanı Nail Şahin'le söyleşi. *Türk Psikoloji Bülteni*, 3(7), 1-16.
- Sümer, N. Lajunen, T. & Özkan, T. (2001) Trafik güvenliği ve psikologların rolü: Gezi izlenimleri. *Türk Psikoloji Bülteni*, 7(20), 88-96.
- Şahin, N. (1995) Türk-Alman Psikiyatri, Psikoterapi ve Psikososyal Sağlık Derneği. *Türk Psikoloji Bülteni*, 3, 73-74.
- Şahin, N. (1999). Editörden. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5, 14.
- Toker, M. (1995). Almanya'da bir Türk psikoloğu. *Türk Psikoloji Bülteni*, 3, 71-72.
- TPB. (1997). Prof. Dr. Nuri Bilgin'le söyleşi: Kutsalın dönüşü, kimlik ve tarikatlar. *Türk Psikoloji Bülteni*, 3 (6), 80-84.
- Türk Psikologlar Derneği İstanbul Şubesi (1999). Deprem sonrası eğitim faaliyetleri, travmaya psikolojik destek/yardım modeli. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5, (15), 17-21.
- Türk Psikologlar Derneği İzmir Şubesi (1999) Depremzedelere psikolojik ilk yardım çalışmaları. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5(15), 22-40.
- Ünsaldı, R. (2000). Basında Psikoloji. *Türk Psikoloji Bülteni*, 6(18), 63-68.
- Yasak, Y. (1996). Türk Psikologlar Derneği Trafik Psikolojisi Çalışma Grubu 1996 Yılı Faaliyet Raporu. *Türk Psikoloji Bülteni*, 2 (5), 59-62.

- Yasak, Y. (1996). I. Uluslararası Trafik ve Ulaşım Psikolojisi Kongresi'nin ardından. *Türk Psikoloji Bülteni*, 2 (5), 63-66.
- Yasak, Y. & Işık Yiğit İ. (1996). Psikologlar ve trafik yasasına getirilen yenilikler: Psikoteknik değerlendirme. *Türk Psikoloji Bülteni*, 2(5), 67-73.
- Yasak, Y. (1997). Psikoteknik değerlendirmeyle ilgili son yasal gelişmeler. *Türk Psikoloji Bülteni*, 3 (7), 17-19.
- Yasak, Y. (1997). Psikoteknik değerlendirmenin sertveni. *Türk Psikoloji Bülteni*, 3(7), 20-22.
- Yasak, Y. (2000). Güvenli sürücülükte yetenek ve becerilerin önemi. *Türk Psikoloji Bülteni*, 6(16-17), 113-118.
- Yasak, Y. (2001). Türk Psikologlar Derneği'nin trafik psikolojisi ve psikoteknik değerlendirme konusundaki rolü, yeri ve önemi. *Türk Psikoloji Bülteni*, 7(20), 97-98.
- Yıldırım, A. (1998). Bir panel: Toplum ruh sağlığı ve medyanın üzerine düşen sorumluluklar. *Türk Psikoloji Bülteni*, 4(8), 42-44.
- Yurdakul, A. (1998). Sağlık psikolojisi ve geleceği. *Türk Psikoloji Bülteni*, 4(9), 72-73.